

УДК 378.147:811.111(07)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-3-35>

Ольга ТАМАРКІНА,

orcid.org/0000-0002-8508-1449

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

Сумського національного аграрного університету

(Суми, Україна) *olgatam74@gmail.com*

Людмила БАЙДАК,

orcid.org/0000-0002-3801-4606

старший викладач кафедри іноземних мов

Сумського національного аграрного університету

(Суми, Україна) *baili@ukr.net*

САМООСВІТА СТУДЕНТА ЯК ФАКТОР МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ

У сучасному освітньому процесі немає проблеми важливішої і одночасно складнішої, ніж організація самостійної роботи студентів. Важливість цієї проблеми пов'язана з новою роллю самоосвіти: вона поступово перетворюється на провідну форму організації навчального процесу. Внаслідок самоосвітньої діяльності студентів відбувається процес придбання, структурування та закріплення знань. Наразі роль самостійної роботи настільки зросла, що її доводиться спеціально планувати, створювати для неї спеціальні форми та методи, виділяти час, приміщення та технічні ресурси. Все це відбувається тому, що здатність до самоосвіти розглядається сьогодні як найважливіша професійна якість спеціаліста. Самоосвіта студентів постає як першочерговий найважливіший засіб підвищення професійно-пізнавальної та творчої активності. Саме в ній проявляється мотивація студента, його цілеспрямованість, індивідуальні стилі навчальної діяльності, а також самоорганізованість, самостійність, самоконтроль, самовиховання та інші особисті якості. Щоб орієнтуватися у потоці інформації, коли все збільшується, вміти швидко адаптуватися до сучасних умов проживання в мультикультурному суспільстві, сучасному фахівцю необхідно безперервно оновлювати інтелектуальний потенціал, удосконалювати професійну майстерність, розширювати теоретичний кругозір та самовдосконалюватися. Очевидний той факт, що соціальний та науковий прогрес сучасного суспільства залежить від рівня підготовленості спеціалістів до професійної самоосвіти. У зв'язку з цим майбутній спеціаліст ще в рамках професійної підготовки у навчальному закладі повинен бути зорієнтований на необхідність систематичного підвищення своєї професійної кваліфікації шляхом подальшої самоосвіти, що забезпечить йому збереження високого рівня професійної майстерності та сприятиме підвищенню соціальної ролі, професійного зростання особистості, його морального вдосконалення. Необхідність посиленої уваги щодо питань самоосвіти в процесі професійної підготовки фахівців у системі освіти обумовлена нині з їхньої конкурентоспроможності на світовому інтелектуальному ринку праці, високою швидкістю поширення науково-технічної інформації та темпів практичного втілення науково-технічних досягнень, спрямованістю суспільства на гуманізацію та демократизацію всіх сфер його життєдіяльності.

Ключові слова: самоосвіта, самовдосконалення, самостійна робота, аудиторна робота, позааудиторна робота, професійні навички, мотивація.

Olha TAMARKINA,

orcid.org/0000-0002-8508-1449

Candidate of Pedagogical Science, Assistant Professor,

Assistant Professor at the Foreign Languages Department

Sumy National Agrarian University

(Sumy, Ukraine) *olgatam74@gmail.com*

Liudmyla BAIDAK,

orcid.org/0000-0002-3801-4606

Senior Lecturer at the Foreign Languages Department

Sumy National Agrarian University

(Sumy, Ukraine) *baili@ukr.net*

SELF-EDUCATION OF THE STUDENT AS A FACTOR IN THE MOTIVATION OF LEARNING

In the modern educational process, there is no problem more important and at the same time more difficult than the organization of self-educational work of students. The importance of this problem is related to the new role of self-education: it is gradually turning into a leading form of organization of the educational process. As a result of

self-educational activities of students, the process of acquiring, structuring and consolidating knowledge takes place. Currently, the role of self-educational work has grown so much that it has to be specially planned, create special forms and methods for it, and allocates time, premises and technical resources. All this happens because the ability to self-educate is considered today as the most important professional quality of a specialist. Self-education of students appears as the primary and most important means of increasing professional cognitive and creative activity. It is in it that the student's motivation, his purposefulness, individual styles of educational activity, as well as self-organization, independence, self-control, self-education and other personal qualities are manifested. In order to navigate the flow of information, when everything is increasing, to be able to quickly adapt to modern conditions of living in a multicultural society, a modern specialist needs to continuously update his intellectual potential, improve his professional skills, expand his theoretical horizons and improve himself. It is obvious that the social and scientific progress of modern society depends on the level of preparedness of specialists for professional self-education. In this regard, even within the framework of professional training at an educational institution, a future specialist should be oriented towards the need to systematically improve his professional qualifications through further self-education, which will ensure him to maintain a high level of professional skill and contribute to increasing his social role, professional growth of the individual, his moral improve. The need for increased attention to issues of self-education in the process of professional training of specialists in the education system is due to their competitiveness in the global intellectual labor market, the high speed of dissemination of scientific and technical information and the pace of practical implementation of scientific and technical achievements, society's focus on humanization and democratization of all spheres of its life activity.

Key words: *self-education, self-improvement, self-educational work, audience work, out-audience work, professional skills, motivation.*

Постановка проблеми. Проблема самоосвіти – це одна з педагогічних проблем, яка не втрачає своєї актуальності. Адже сьогодні суспільству потрібна активна, мобільна особистість, що володіє умінням планувати і самостійно організувати власну діяльність, адекватно оцінювати якість і рівень результатів власної роботи, розширювати освітній простір для вирішення поставлених завдань та цілей.

Практика організації самостійної роботи, що склалася у студентів вишу не завжди відповідає належним чином сучасним вимогам. Не завжди вища школа готова правильно організувати самоосвіту студента. Планування, організаційні форми та методи, система відстеження результатів самостійної роботи студентів є одним з найбільш слабких місць у практиці вищої освіти. Відсутність систематичності та авторитетного керівництва самостійною роботою студентів призводить до того, що найчастіше останні не знають елементарних речей, багато що розуміють невірно або отримують з ненадійних джерел, приймають застарілі думки за нові відкриття. Багато випускників вишів не мають достатньо міцної бази професійних знань, володіють навичками самостійної роботи та творчою інформаційною діяльністю, не відчують потреби у постійній самоосвіті та професійне самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень. Проблемою самоосвіти сьогодні займаються багато фахівців. Це питання широке висвітлюється в роботах М. Бондаренка, О. Бурлуки, В. Буряка, Є. Ганіна, І. Грабовець, М. Заборщикової, Т. Івашкової, Н. Іліницької, В. Корвякова, О. Малихіна, М. Рогозіної, І. Сидоренко, С. Яшанова та інших.

Мета статті полягає в тому, щоб показати, що самоосвіта студентів університетів є важливою складовою їх особистісно-професійного становлення та зросту.

Виклад основного матеріалу. Загальна характеристика процесу самоосвіти у виші є керованим процесом (із боку адміністрації навчального закладу, деканатів, студентського самоврядування). Також процес самоосвіти є самокерованим із боку самого студента, який має розуміти, що бути гарним професіоналом у своїй майбутній спеціальності означає перебувати в постійному професійному пошуку, зростанні, розвитку. Будь-яка майбутня спеціальність, яку обрав студент, надзвичайно складна й вимагає від нього глибоких і різнобічних професійних знань, умінь, навичок, що є основою професійної компетенції. Обов'язком викладача вищого навчального закладу, на нашу думку, є, якомога, максимальне сприйняття розвитку у студентів творчої ініціативи, бажання підвищувати рівень своєї теоретичної підготовки, розвивати готовність підтримувати новаторський пошук, а також, що особливо важливо, закласти основи професійної самоосвіти.

Самоосвіта – це по-справжньому вільний та складний вид освітньої діяльності студента вищого навчального закладу, оскільки він пов'язаний із процедурами саморефлексії, самооцінки, самоідентифікації особистості студента і нерозривно поєднаний із розробкою умінь і навичок самостійно набувати актуальні знання і трансформувати їх у майбутню практичну діяльність (Буряк В. 2002).

Самоосвіта студента у вищому навчальному закладі – це цілеспрямована систематична пізнавальна діяльність, якою керує сам студент, і

вона слугує для вдосконалення вищої освіти, яку отримує студент. Самоосвіта є неперервним продовженням загальної та вдосконаленням професійної освіти, завдяки якій розширюються знання, поповнюються прогалини в навчанні. Самоосвіта – це добровільний вибір особистості, спрямований на задоволення потреб у самореалізації, підвищення освітнього, професійного і наукового рівнів навчання.

Чому ж саме виникає потреба в самоосвіті для сучасного студента вишу. По-перше, відбулися глобальні зміни в суспільстві. Воно стало більш інформаційним, тобто, вміння оперувати різноманітною інформацією стало нагальним. По-друге, суспільство перейшло до ринкових відносин, які актуалізували цінність самоосвіти як інструмента соціальної мобільності протиставляючи його «консервативній» освіті, яка не дає можливості динамічно адаптуватися до соціальних трансформацій. По-третє, самоосвіта перетворюється на один із домінуючих елементів способу життя певних соціальних груп, сприяє змінам їх місця та ролі в соціальній структурі суспільства. Четверте, самоосвіта є одним із основних факторів та показників вдосконалення особистості в сучасному суспільстві (Жукевич І. 2011).

Для того, щоб самостійна робота студента була ефективною, необхідно створити для студента наступні умови:

- забезпечення правильного поєднання обсягу аудиторної та самостійної роботи;
- правильно організована навчальна робота студента в аудиторії та поза нею;
- забезпечення студента необхідними методичними матеріалами з метою перетворення процесу самостійної роботи на процес творчий;
- контроль з боку педагога за виконанням самостійної роботи та вибір заходів, які заохочують студента якісне її виконання.

Забезпечення правильного поєднання аудиторної і позааудиторної роботи передбачає правильно складений навчальний план щодо послідовності вивчення окремих курсів, та його розумного співвідношення аудиторної і самостійної роботи. Правильно організована методична робота. Важливо поступово змінювати відносини між студентом та викладачем. Якщо на перших курсах викладачу належить активна творча позиція, а студент найчастіше займає більш пасивну позицію, то в міру просування до старших курсів ця послідовність має змінюватися у бік спонування студента працювати самостійно, активно прагнути до самоосвіти. Необхідно перевести студента з пасивного споживача знань у активного їх творця, який вміє

сформулювати проблему, проаналізувати шляхи її вирішення, знайти оптимальний результат та довести його правильність. Іншими словами, необхідно, щоб студент навчився плідно вчитися. Це можливо при переході від формального виконання певних завдань до пізнавальної активності із формуванням власної думки при вирішенні поставлених проблемних питань та задач.

Ефективно здійснювати самоосвіту і, відповідно, розвивати самоосвітню компетентність може студент, який володіє сукупністю способів і прийомів роботи з інформаційними джерелами та вміє їх реалізувати безпосередньо в самоосвітній діяльності. Не даремно показником творчої самостійності фахівця часто називають його здатність ставити перед собою цілі, знаходити способи і засоби для їх досягнення шляхом організації продуктивної самоосвітньої діяльності: самоосвіти, самовиховання і самоактуалізації. Ефективність самоосвіти студента прямо залежить від умінь планування, координації, самоуправління, самооцінювання результатів самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Тому, якщо сучасний студент не хоче виявитися некомпетентним фахівцем ще до отримання своєї першої роботи, йому необхідно присвячувати максимальну кількість свого часу самоосвіті (Медведовська Т. 2010).

Але існує проблема підвищення активності студентів під час позааудиторного навчання. Насамперед, це неготовність до нього більшості студентів причому як у професійному, і у психологічному аспектах. І тут важливу роль грають такі уміння та навички:

1. Внутрішня установка на цілеспрямоване отримання додаткових знань – це наріжний камінь всієї самоосвіти студента. Це необхідність чіткого позначення для себе, навіщо слід вивчати щось додатково. Серед студентів є такі, хто має внутрішню мотивацію до самоосвіти, на яких не впливає система стимулювання. Однак, у більшій частині студентів відсутня внутрішня установка на самостійне отримання знань. У цьому зв'язку важливо виробити у студента серйозну та стійку мотивацію. Найсильніший мотивуючий фактор це підготовка до подальшої ефективної професійної діяльності. Серед факторів, які сприяють активізації самоосвіти студентів можна виділити корисність виконуваної роботи. Важливо психологічно налаштувати студента, показати йому, як необхідна виконувана ним робота.

2. Навички пошуку інформації, необхідних ресурсів (будь-які джерела інформації, які необхідні самоосвіті та комунікації).

3. Цілеспрямована робота на результат (визначившись з метою та забезпечивши себе достатньою кількістю ресурсів, необхідно зробити «крок» до процесу здобуття нових знань).

4. Уміння розв'язувати різноманітні проблеми на основі самостійно отриманих знань, переборювати труднощі, невпевненість.

5. Уміння письмово висловлювати власну точку зору.

6. Постійний самоаналіз та самоконтроль за самоосвітньою діяльністю; відповідальність за організацію власної самоосвіти.

7. Уміння співпрацювати з оточуючими людьми на основі діалогу, здобувати знання шляхом колективної діяльності, прийняття рішення на основі співробітництва, толерантне ставлення до опозиційної точки зору.

8. Уміння сформувати, оволодіти логічними інтелектуальними порівняннями, аналізу, синтезу, абстрагування, систематизації, узагальнення тощо.

9. Уміння упорядкувати своє робоче місце та раціонально розподілити час для виконання навчальних завдань.

Отже, якщо студент правильно розвиває свою самоосвітню компетентність як інтегровану якість особистості, то ми можемо вважати, що такий студент характеризується наявністю пізнавальних мотивів, продуктивних самоосвітніх знань, умінь і навичок, володіє досвідом самоосвітньої діяльності, розуміє наукові цінності, що зумовлюють готовність і здатність особистості ефективно здійснювати самоосвітню діяльність (Васіна Т. 2008).

Матеріал, який студент накопичує в процесі самоосвіти, може зберігатися тривалий час і після закінчення навчання у виші. Доцільно зберігати самоосвітній матеріал у вигляді конспектів, карток, папок, сформованих за темами чи розділами або у вигляді відеофайлів навчальних демонстраційних фільмів (відеобібліотека) на електронних носіях. З часом накопичений матеріал можна переглянути, доповнити, оновити, поділитися інформацією з колегами.

Висновки. Таким чином, самоосвіта дає студенту безперервність і систематичність роботи з опанування практичними навичками; дозволяє максимально врахувати індивідуальні потреби в необхідній інформації та особливості її сприйняття і запам'ятовування. Самоосвіта не відволікає від щоденного отримання знань на практичних заняттях та не порушує процесу навчання за спеціальністю і виховує в студента навички самоорганізації. Студент сам вирішує, якими знаннями чи практичними навичками йому потрібно оволодіти. Студент самостійно здійснює пошук інформації та самостійно її опрацює. Самоосвіта студента починається з визначення власних труднощів, проблем у навчанні. Проведення самодіагностики, усвідомлення недостатнього рівня знань із певної теми, методики чи дисципліни в підготовці майбутнього фахівця та спонукання до самооцінки і самоаналізу власних можливостей, якостей, результатів професійної діяльності – основна умова ефективною самоосвіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буряк В.К. Умови та засоби самоосвіти студентів. Вища школа. 2002. № 6. С. 18–29.
2. Васіна Т. Л. Парадигма особистісно-орієнтованого навчання. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання і спорт.* 2008. № 55, Т. 1. С. 77–79.
3. Дереза І.С. Самоосвіта як важлива складова особистісно-професійного становлення студентів педагогічних університетів. *Теорія і практика проектування авторських педагогічних систем* : зб. матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції (26–27 квітня 2012 року, Кривий Ріг). К., 2012. С. 176–181.
4. Жукевич І. П. Поняття самоосвіти студентів у контексті неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2011. Вип. 60. С. 116–119.
5. Медведовська Т. Самоосвіта студентів вищих навчальних закладів в Україні та її роль у процесі професійної підготовки фахівців в умовах Болонського процесу. *Слов'янськ : Вища школа.* 2010. Вип. 5. С. 114–118.
6. Плющ В.М. Самостійна робота як одна із форм самоосвіти студентів. *Electronic Dragomanov Ukrainian State University Repository.* URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/30248>

REFERENCES

1. Buriak V.K. Umovy ta zasoby samoosvity studentiv [Conditions and means of students' self-education]. *Vyshcha shkola.* 2002. № 6. P. 18–29 [in Ukrainian].
2. Vasina T.L. Paradyhma osobustisno-orientovanoho navchannia [Paradigm of personal-oriented learning]. *Visnyk Chenihivskoho derzhavnoho pedagogichnoho universytetu imeni T.H. Shevchenka. Seria: Pedagogichni nauky. Fizychnye vykhovannia i sport.* 2008. № 55, T. 1. P. 77–79 [in Ukrainian].
3. Dereza I.S. Samoosvita yak vazhlyva skladova osobystisno-profesiinoho stanovlennia studentiv pedahohichnykh universytetiv [Self-education as an important compound of personally-professional becoming of the pedagogical universities students]. *Teoria ta praktyka proektuvannia avtorskukh pedahohichnykh system* : zbirka materialiv vseukrainskoi nauko-vedahohichnoi konferentsii. 26–27 kvitnia 2012. Kryvy Rih. P. 176–181 [in Ukrainian].

4. Zhukevych I.P. Poniattia samoosvity studentiv u konteksti neperervnoi osvity [The concept of self-education of students in the context of continuous education]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni I. Franka*. 2011. Issue 60. P. 116–119 [in Ukrainian].

5. Medvedovska T. Samoosvita studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv v Ukraini ta ii rol u protsesi profesiinoi pidhovky fakhivtsiv v umovakh Bolonskihi protsesu [Self-education of the higher educational establishments students in Ukraine in the conditions of the Bologna process]. *Sloviansk : Vyshcha shkola*. 2010. Issue 5. P. 114–118 [in Ukrainian].

6. Pliushsh V.M. Samostiina robota yak odna iz form samoosvity studentiv [Independent work as one of the forms of self-education of students] Electronic Dragomanov Ukrainian State University Repository URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/30248> [in Ukrainian].